

AZ IFJUSÁG ESZTÉTIKAI NEVELÉSE

/Megjelent: Felsőoktatási Szemle, XXII. évf. 6. sz. 1973. jún./

Szüntelenül visszatérő kérdés, milyennek kell lennie a művészetnek? Az a jó és korszerű művészet, amely azonnal és mindenki számára érthető?

Keletkezése idején egy mű - akár irodalmi, képzőművészeti vagy zenei alkotásra gondolunk - csak a legritkább esetben kapott egyértelmű tetszést, általános elismerést.

Kivétel talán a népművészet, amelyik szinte észrevétlenül alakulva, mindenkinek, aki részt vett fejlesztésében - hiszen nagyobb közösségek kollektív alkotásaként jött létre - egyformán örömet, lelki gyönyörűséget tudott adni. A népművészet azonban elsősorban alkalmazott, diszitó jellegű szerepet vállalt, és nem elvi kérdések problematikájával vívódik. Bár ez is csak részben közelíti meg az igazságot. A nagy, távoli földrészek több évezrede alakuló művészete nehezen választható el minden esetben az uralkodó osztály érdekeit erősíteni akaró emlékektől. A művészeti tevékenység sokszor mágikus cselekedet volt. Ez a megállapítás is csak mindig egy kultúra vagy tájegység sokszor nagyon zárt, hagyományt őrző területére érvényes.

A sokfelől érkező hatások megsűrve, átalakítva rakódtak rá a már meglévőkre. Ez a folyamat érvényes a nagy művészetre és a népművészetre is. Minél régebbre tekintünk, a változások annál hosszabb idő alatt mentek végbe. Több évszázados korszakra tudjuk felosztani a művészeti periódusokat. Csak a legbeavatottabb szakemberek képesek azon belül kisebb szakaszokat megkülönböztetni.

A XIX. század óta a változás, fejlődés folyamata, különösen Európa nyugati felében, feltartóztathatatlanul felgyorsult. A XX. század elején és korunkban pedig a változások mennyisége és időbeli egymásutánjuk is - úgy tetszik - áttekinthetetlené vált.

A közönség és a művészek - talán mióta művészet létezik - mindig bíráltak, s az utóbbiak rivalizáltak is. /Egyik rejtett indítéka az új keresésének, a stílusváltoztatásnak./ Lelkesedhetünk-e valamennyi meghökkentő újdonságért, esetleg talmiért is, rosszul értelmezett modernségből? Az igazán művelt embert képzettsége, helyes esztétikai érzéke óvja meg a balitéletől. Bár elég kevesen vannak,

akik sok tanulással, átfogó ismeretek birtokában eljutottak az új irányzatok némelyikének befogadásához.

Mit várhatunk az ifjúságtól, hogyan reagáljon mindarra, ami a történelem során a művészet sokféle műfajában létrejött? Tudhat-e annyit, hogy mindennek magyarázatát adja? Ezt a kérdést így fel sem tehetjük. A kíváncsian csupán annyi lehet - és ez is igen nagy -, hogy valamennyire állást tudjon foglalni, alapja legyen ismereteinek bővítéséhez.

A modern művészetet, de a tudomány semmiféle ágát sem lehet az előzmények ismerete nélkül megközelíteni. De hol és mikor kapnak a tanulók olyat és annyit, amennyire főiskolás sorba kerülve szükségük van ahhoz, hogy tovább tudjanak haladni, építeni?

...Csupán a művészet öltött korunkban új arculatot? - A társadalomtudományokkal összefüggő egyetlen tantárgyat sem lehet anélkül korszerűen tanítani, hogy a mindennapi életünket alakító tudományágak eredményeit bizonyos átlagműveltségi szinten figyelemmel ne kísérné a pedagógus.

...A természettudomány a világegyetem megismerésére törekszik. Leeuwenhoek felfedezése előtt, de az atomfizika, a kozmognómia és sok más tudomány mai fejlettsége előtt szegényebb volt az emberiség sok rejtett forma szépségével. A tudomány a formák újabb gazdagságát hódítja meg, a képzőművészet kifejező eszköze pedig éppen a formák kimeríthetetlen kincse. Ugyanakkor a művészet mindig a társadalomról is tudósít, midőn "csupán" formákkal és színekkel tesz vallo-mást.

Az esztétikai nevelésnél szorosabb kapcsolatba kellene hozni a művészetekkel nagymértékben meggazdagodott természet- ismeretünket is, bár csak a szükséges alapfokozatok után kerülhet erre sor.

...A középiskolákban, ill. a felsőoktatásra előkészítő reál vagy human tagozatú gimnáziumokban a történelemórák keretén belül a művészet történetéről is kapnak nagyvonalú tájékoztatást a tanulók, bár az oktatás súlypontja az egyéb elméleti tárgyra esik. Azon sem csodálkozhatunk, ha a középiskolai történeti anyag Európa klasszikus ókorával kezdődik: a görög-római bölcsőtől kiindulva könnyen járható az út a renaissanceon keresztül akár a XIX. századi romantikus művek értékeléséig.

Amint azonban a különböző tudományágak eredményeit összegezve a legmodernebb kutatási vívmányokkal is a felsőoktatás ismerteti meg az ifjúságot, a modern kor esztétikájával, a modern művészet nyelvvel is az egyetemi művészettörténeti órák lennének hivatottak foglalkozni.

Az igazi művészet felismeréséhez, élvezéséhez sok mindenről kell tudni. Minden korszaknak megvan a sajátos jelrendszere - stílusban, kifejezésformában - , amelyet az akkor élt emberek ismertek. A régészet, a néprajz, művészettörténelem, nyelvészet, irodalomtörténet és még sok tudomány ágazata fáradozik ennek a szimbolikának a megfejtésén. A XX. század művészetét meg sem lehet közelíteni azoknak, akik nem tudják, hogy az ember mit is alkotott Ázsiában, Afrikában, Dél-Amerikában és a világnak még annyi más térségein. S e távoli népek mélyben gyökerező művészete a századforduló óta ötvözi már az európaiat is.

Egyetemi oktatásunkból, sajnos, hiányzik még a művészettörténelem átfogó jellegű oktatása. A művészettörténet - minimális óraszámban - csak a történelem szakos hallgatóknak kötelező. Az érdeklődő más szakos hallgatók számára nagy problémát jelentenek az óraiitkozések.

A történelem szakos tanárjelölteknek előírt művészettörténelmi tematika három féléven át tartó, a II. évben heti 1 órás, a III. éves korban egy féléven át heti 2 órás előadásokat engedélyez. Gyakorlatilag egy óra tartama 45 percnél alig több. Ez idő alatt végig kell rohanni az építészet, szobrászat, festészet, iparművészet stílusainak bemutatásán. Ez a keret a sokágú stílusfejlődésben rengeteg fontos ismeretanyag halmazát adja. Elmélyítésről nem lehet szó. Az óriási képi ismeret nem állhat össze olyan tudássá, amelynek igazán meglehet a gyakorlati haszna, ha nincs mód arra, hogy a hallgatóság a kultúrtörténet egészébe ágyazva, a társadalmi fejlődésre vonatkoztassa.

...Egyetemeinken tulajdonképpen nem a képzőművészet történetét, hanem komplex művészet- és kultúra-történetet kellene tanítani. A legnagyobb érdeklődést eddig is azok a speciális kollégiumok keltették, midőn a színes diapozitívek adta vizuális élményt egykorú zene, esetleg irodalmi alkotás előadása tette teljesebbé. Olykor

művészek vallomásaiból, leveleiből, esztétikai írásaiból vett szemelvények egészítették még ki a korról kialakítható képet. Ilyen alkalmakkor a különböző típusú, vizuális vagy auditív adottságokkal rendelkező hallgatók egyaránt élvezetes formában kerülhettek közel a vizsgált korszakhoz, stílushoz - a fogékonyak számára pedig a hatások interferenciája még maradandóbbá tette az élményt.

Ez a módszer nem mindig oldható meg egy intézményen belül. Vendégelőadókat kellene meghívni ilyen rendszeres előadások megtartására, akik egyéniségük és tudásuk segítségével fel tudják kelteni a hallgatóság érdeklődését. /Kérdés, hogy egy ilyen jellegű tantárgyat szükséges-e osztályozni? Viszont a megjelenést valamilyen módon számon kellene kérni./

Az egyre sokasodó tudnivalókat túlterhelés nélkül nem lehet birtokba venni. Megoldást csak az adhat, ha a lényegeset, az összefüggéseket mutatják meg. A részletekben való elmélyedés a szakembernek egész életére szóló feladata. Az általános műveltséghez az eredmények, kölcsönhatások bizonyos szinten való ismerete szükséges. A tudomány és művészet hat egymásra, felhasználhatja egymás eredményeit. Gondoljunk példaként az anatómiai ismeretek, a geometria /perspektíva/ vagy a renaissance idején a természettudomány körébe tartozó fogalmakat közös néven nevezett "matematika" felhasználására.

A XX. században a technika fejlődése a természet mélyebb megismeréséhez segít minden eddigi kornál szélesebb területen. A művészet vajon figyelmen kívül hagyhatja-e, nélkülözheti-e ebben a forradalmi korszakban azt a segítséget, amellyel feltárulnak, gazdagodnak a világegyetemről alkotott ismereteink? A művészet feladata közé tartozik ennek a mind jobban ismert világnak a maga eszközeivel egy új oldalról való emberközelbe hozatala, köztudatba vitele. A történelem folyamán a művészet ismerttetett meg és népszerűsített számos dolgot.

Minél több vizuális élmény ér valakit, annál többet tud meglátni egy képzőművészeti alkotásban. A művészet a sokból a lényegeset emeli ki, összefüggéseket mutat meg. Minden időszak tudása nyomot hagy korának művészetén. Ezért a régi eredményeket csak annyiban szabad felhasználnia, amennyiben könnyíteni tudnak az új kifejezésé-

ben. Nagyon sokszor a technikai felkészültség megszerzésében ad segítséget. A művészeknek a tudománnyal karöltve kell haladniuk, "hogyminden lerombolt ábrándunk helyébe egy új, életképes gondolatalkotmányt építsenek." /Kosztolányi/

A művészek sokat érznek a körülöttük forgó világból, de csak kevesen vannak közöttük, akik az újonnan megfigyelt valóságot értelmezni és megjeleníteni képesek. Zavaros, álmodern produktumok hemzsegek a műtermekben. A legújabb kor művészete sok új anyagot kapott a vegyipartól, amelyek felhasználása formailag is tudja segíteni az új tartalom kifejezését. Valamikor a bronz megjelenése is stílusformáló volt. Az új anyagok alkalmazása elkerülhetetlen.

Az újat nagyon sokszor a legkiválóbb elmék se képesek azonnal elfogadni. Az a nemzedék, amelyik kiskorától fogva a zenében, irodalomban, képzőművészetben jelentkező új áramlatok hatása alatt nő fel, már nem találja annyira idegennek, mint az idősebbek.

A történelem a jelentős, de keletkezésük idején meg nem értett műveket általában az őket megillető helyre teszi. Több generáció után is születhetnek emberek, akik megtalálják a velük közös élményt. Sok nagy mester ma aratja azt a sikert, amely életében nem jutott neki. Sok mindent ki lehet számítani, de az izlésváltozás bonyolult folyamatát alig lehet előre látni. Ez némi óvatosságra is kell, hogy intsen. Felmérhetetlen az a kár, melyet az elmarasztaló kritika már tett. Az elmúlt évtizedek bizonyítják, hogy a társadalmi átalakulás és a hétköznapok izlése nem tart lépést egymással. A művészetnek gyönyörködtetésen, jó közérzet kialakításán túl feladatokat is vállalnia kell. Segítenie kell a világ alapsabb megismerését. Amit a tudomány felfedez, azt sajátos eszközeivel a nagyobb nyilvánosság elé kell tárnia, ha megújulni, tovább lépni akar.

... Az ifjúságot nevelőknek nagy feladata az esztétikai dzsungelben utat vágni, és tanítványaikat segíteni a bonyolult kérdések közötti eligazodásban. Ehhez azonban a tanároknak is sokat kell tanulniuk, hogy jól taníthassanak.

LEHEL ISTVÁN